

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ФІЗІОЛОГІЇ
ТА ДЕФЕКТОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ОСВІТІ

Доповідь академіка-секретаря
Відділення психології, вікової фізіології та дефектології
НАПН України **С.Д. Максименка**
на загальних зборах НАПН України
17 грудня 2019 р.

ЗМІСТ

1. Сутність трансформаційних процесів в українському суспільстві, освіті та роль психологічного супроводу в їх забезпеченні.
2. Проблеми психічного розвитку особистості та психологічного супроводу освітніх процесів.
3. Проблеми психотравматизації та психологічного супроводу учасників бойових дій, сімей загиблих, тимчасово переміщених осіб та їхніх дітей.
4. Психологічний супровід суспільних змін.
5. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, запровадження інклюзії у закладах освіти.
6. Висновки та рекомендації.

**1. СУТНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКОМУ
СУСПІЛЬСТВІ, ОСВІТІ ТА РОЛЬ
ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ЇХ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ**

Здобувши державну незалежність, Україна вже майже три десятиріччя проходить складний і неоднозначний, позначений багатьма драматичними колізіями період суспільних трансформацій.

СУТНІСТЬ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

ВІД ТОТАЛІТАРИЗМУ

ДО ДЕМОКРАТІЇ

ВІД АДМІНІСТРАТИВНО-
КОМАНДНОЇ СИСТЕМИ
ЕКОНОМІКИ

ДО ЦИВІЛІЗОВАНИХ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН

ВІД ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ
НЕСВОБОДИ

ДО ВІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ КОЖНОЇ
ЛЮДИНИ, УТВЕРДЖЕННЯ ЇЇ
ОСОБИСТІСНОЇ І
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ

- Оскільки суспільні трансформації потребують насамперед розвитку людського потенціалу, ключову і дедалі значущішу роль у їх здійсненні відіграє **національна освіта** – найбільша гуманітарна сфера суспільства.
- **Це, у свою чергу, спонукає до глибоких трансформацій і саму освіту.**

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ В НАПРЯМКУ:

- якомога повнішого врахування спектру внутрішніх і зовнішніх викликів,
- тенденцій європейської інтеграції і світової глобалізації.

СУЧАСНА ОСВІТА МАЄ ЗАБЕЗПЕЧИТИ УМОВИ:

- для повноцінного психічного і соціального розвитку дітей та молоді не тільки і не стільки для засвоєння певної системи знань,
- а закласти основу для подальшого саморозвитку й самовизначення,
- що забезпечуватиме успішну адаптацію до мінливих умов ринку праці, цивілізаційних та культурних вимог суспільства, розвиток упродовж усього життя (long life development).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

- Ускладнення суспільного життя, нові виклики сьогодення актуалізували **потребу** у важливій соціальній практиці **психологічного супроводу** – практиці надання професійної допомоги (підтримки) особам, у яких виникає дефіцит власних компетентностей, необхідних для вирішення конкретних задач життєдіяльності (спілкування, взаємодії, організації), пов'язаних з актуалізацією психологічних здібностей та здатностей.

- Головним рушієм зазначених перетворень, зрозуміло, є **люди** – з усіма їхніми пристрастями, прагненнями, розчаруваннями та надіями.
- Тобто з усім тим, що перебуває в компетенції психологічної науки. І саме тому без **належного психологічного супроводу успіх перетворень у суспільстві та освіті є вельми проблематичним**, а подекуди й апріорі неможливим.
- Сьогодні розвиток вітчизняної психологічної науки тісно пов'язаний із **впровадженням** її надбань у соціальну і педагогічну практику.

2. ПРОБЛЕМИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВЦІВ ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ФІЗІОЛОГІЇ ТА ДЕФЕКТОЛОГІЇ

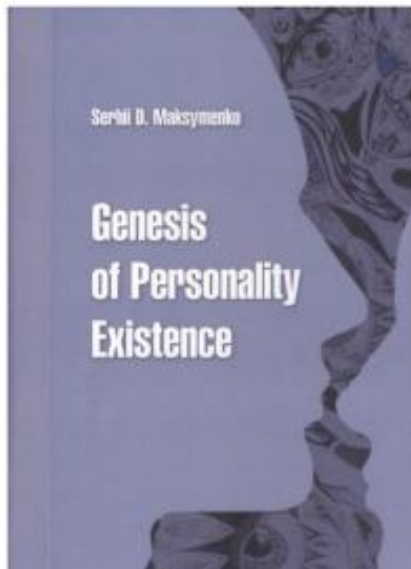
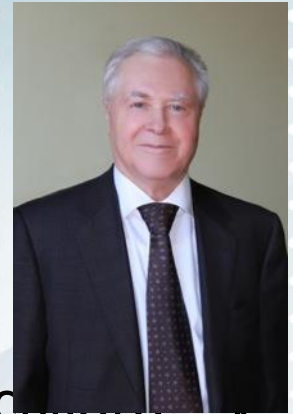
Одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень науковців Відділення психології, вікової фізіології та дефектології постають:

- *проблеми психічного розвитку особистості та психологічного супроводу освітніх процесів, що забезпечує оволодіння власною поведінкою, формування системи внутрішньої регуляції діяльності, здатність людини до саморозвитку та самореалізації.*

Дослідження цієї проблематики відкриває дієві шляхи до поєднання теоретичних здобутків психології із соціальними запитами на модернізацію системи освіти в контексті нових реалій, зокрема **психологічного забезпечення реалізації концепції Нової української школи**, що дозволяє досягти мети побудови системи психологічної підтримки особистісного розвитку.

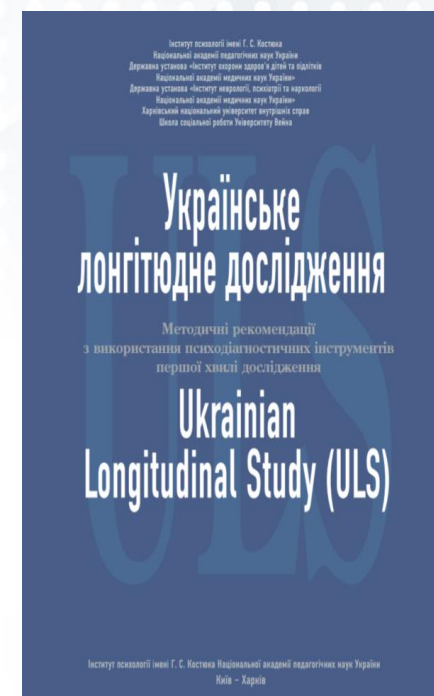
ГЕНЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Крізь призму ідей Л.С.Виготського, у рамках культурно-історичної парадигми, під керівництвом директора Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України С.Д.Максименка були проведені дослідження, які показали, що **генетичний, генетико-моделюючий підхід**, який передбачає аутостимуляцію і відносну (у рамках моделі) свободу вибору, є найбільш ефективний у дослідженні розвитку особистості.

Застосування зазначених підходів у медичній, дитячій, педагогічній та віковій психологіях дозволило не лише отримати принципово нові унікальні факти, а й реально впроваджувати результати в практику навчання і виховання.

Системне і рефлексивне лонгітюдне застосування генетичного та генетико-моделючого методів призвело до можливості і необхідності створення нового методу, який би не обмежував людину рамками моделі – **генетико-креативного методу**, що демонструє створення суб'єктом, насправді, не моделі, а дійсного, реального власного світу.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У СИСТЕМІ ОСВІТИ

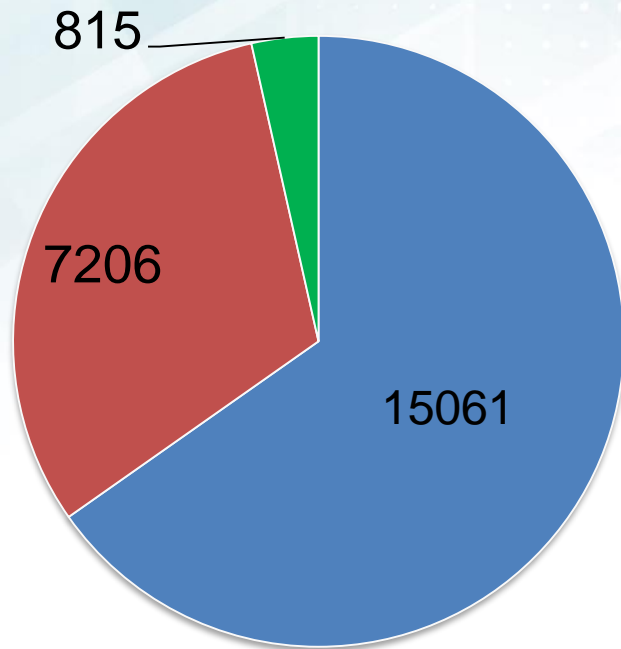
Вагомий внесок у розвиток здібностей і талантів здобувачів освіти, формування соціально зрілої та соціально компетентної особистості, в реалізації освітніх реформ, захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу здійснює **психологічна служба у системі освіти (1991 р.)**

- У психологічній службі системи освіти за 28 років існування вибудовано *чітку вертикаль методичного підпорядкування і сформовано нормативно-правову базу.*
- Така *своєрідність* методичного підпорядкування забезпечує службі значний *інноваційний потенціал*, створює можливості для впровадження великих за кількістю учасників та масштабом територій соціальних проектів в освіті.

КІЛЬКІСТЬ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

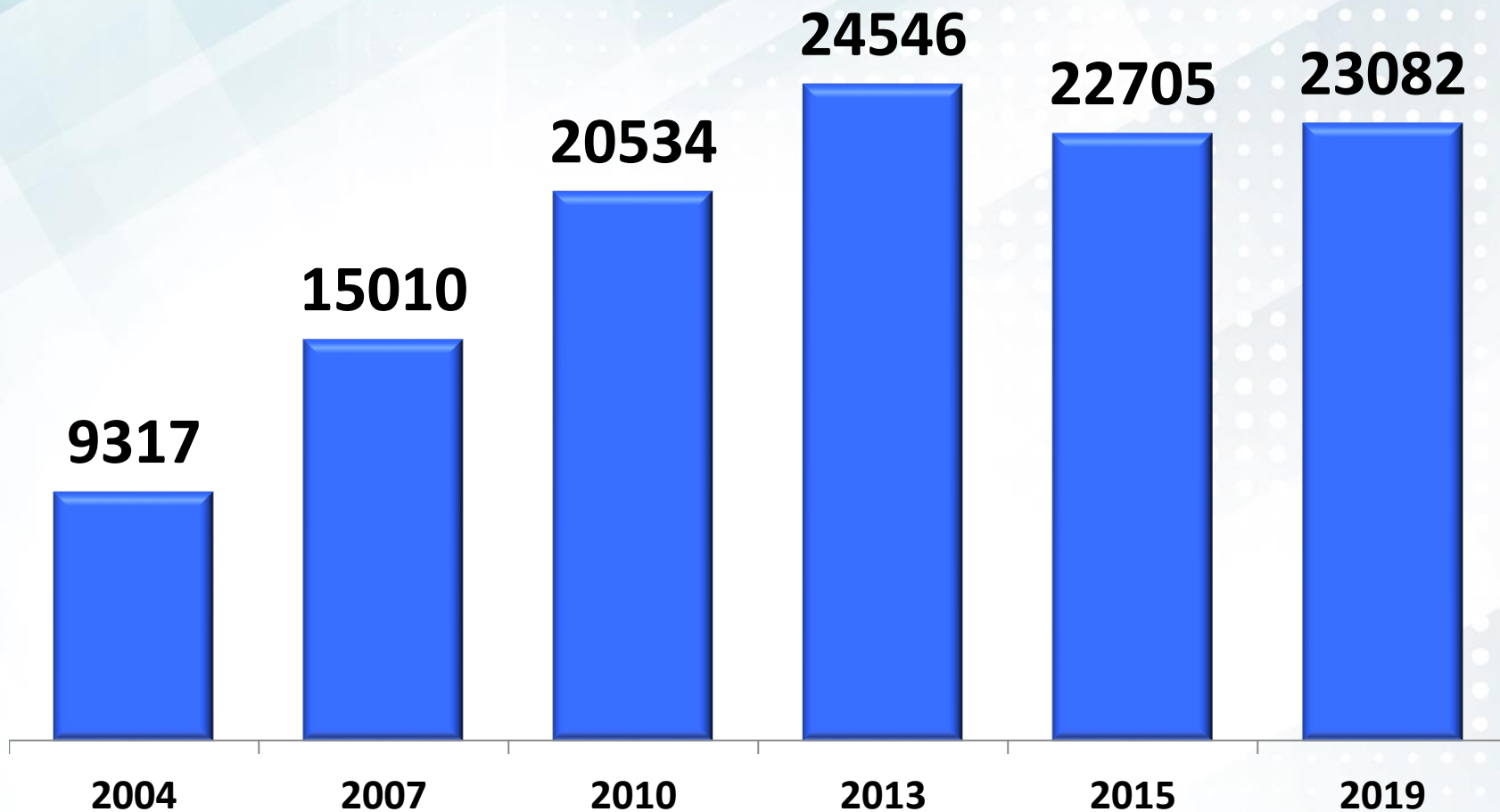
(2018-2019 н.р., осіб)

- Практичні психологи
- Соціальні педагоги
- Методисти

За даними МОН у 2018-2019 н. р. кількість фахівців психологічної служби становила **23082 особи**. Загалом забезпеченість практичними психологами, соціальними педагогами у закладах освіти становить 57,33 %.

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

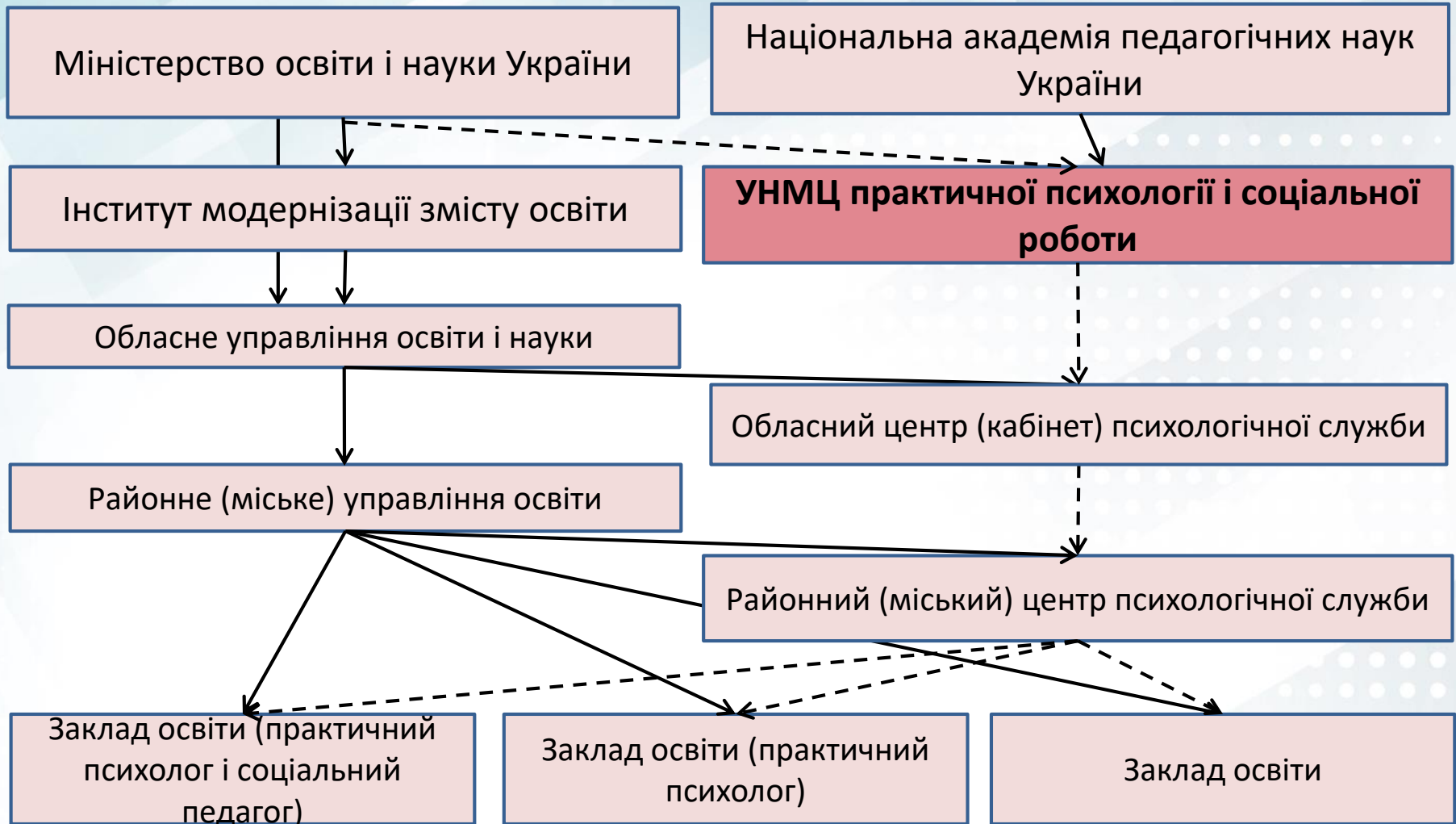

ОБСЯГИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ФАХІВЦЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ ЗА НАПРЯМАМИ РОБОТИ

(2018-2019 н.р., тис. ос.)

СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України

Важливу роль в структурі і діяльності психологічної служби освіти України відіграє **Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України (директор – проф. Панок В.Г.)**, який є науково-дослідною установою, яка здійснює:

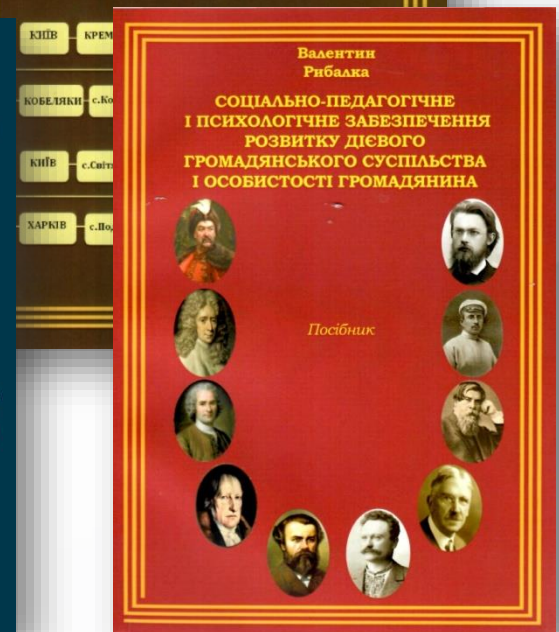
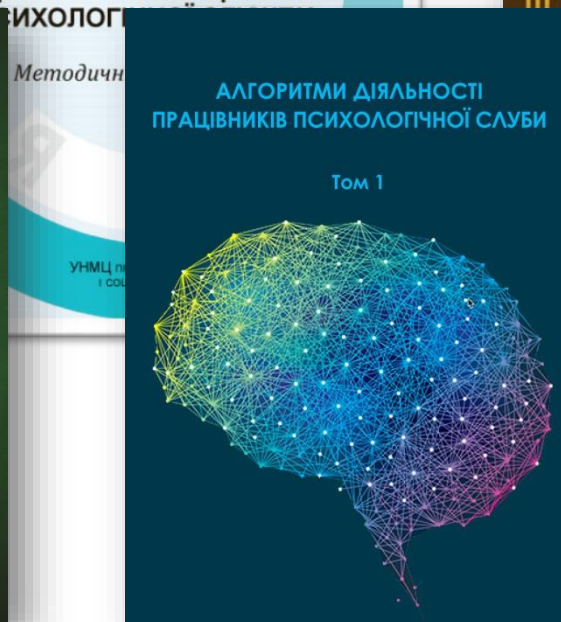
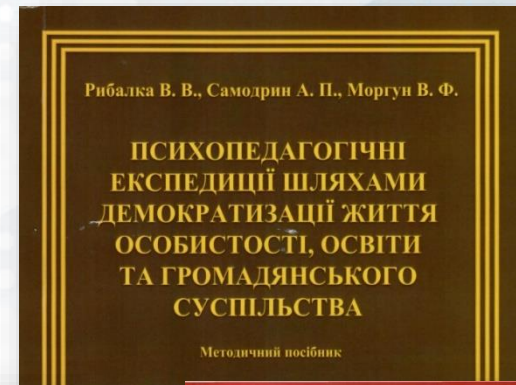
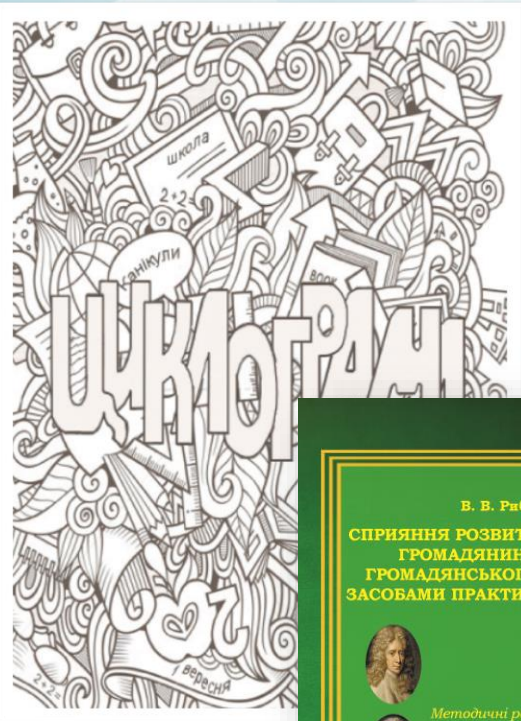
- прикладні дослідження у галузі практичної психології і соціальної педагогіки,
- науково-методичне керівництво, контроль і забезпечення діяльності психологічної служби у системі освіти України,
- шляхом упровадження у педагогічну практику новітніх наукових розробок, методів і технологій.

Завдяки **систематичній взаємодії науковців та практиків**, у тому числі, і Центру, на основі розробленої концепції психічного розвитку особистості **визначено**:

- вимоги до психологічного супроводу неперервної освіти та алгоритм його впровадження на усіх рівнях освітнього процесу,
- розроблено критерії особистісного розвитку,
- створено програму моніторингу психологічних проблем процесу розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах,
- визначено напрям розвитку суб'єктної готовності до діяльності в освітньому просторі.

Науково-методичні видання Українського науково-методичний центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України – реформі Нової української ШКОЛИ

- Відповідно до вимог часу систематично *відстежується потенціал громадської підтримки освітніх реформ.*
- На замовлення МОН України Інститутом соціальної та політичної психології (директор – член-кореспондент НАПН України Слюсаревський М.М.) у 2017–2018 рр. проведено **дослідження перших результатів пілотного впровадження концепції Нової української школи.**
- Масове опитування, що стосувалось упровадження нового державного стандарту початкової школи, стало основою для розроблення МОН України комунікаційної компанії на його підтримку.

Дослідження пілотного впровадження НУШ:

- 2 масових опитування вчителів, учнів, батьків і населення в цілому (5605 респондентів)
- глибинні інтерв'ю у 200 пілотних школах

Результати

- Комунікаційна кампанія МОН України на підтримку реформи
- Рекомендації щодо психологічного супроводу вчителів на етапі масового впровадження НУШ
- Корекція програм тренінгів підготовки вчителів

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ «ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ»

- Репрезентативні масові опитування з освітянської проблематики поєднуються із розробленням науково-дослідної тематики, присвяченої формуванню у громадській думці позитивного образу освітніх інновацій.
- Згідно з наказами МОН України № 219 від 4 березня 2016 р. та № 1128 від 8 серпня 2017 р. проводиться **всеукраїнський експеримент “Формування позитивної громадської думки щодо освітніх інновацій у загальноосвітніх закладах”**, проміжні результати якого є вельми обнадійливими з погляду зміни ставлення освітянської громадськості до окремих освітніх нововведень, зокрема й таких наразі не зовсім популярних, як 12-річна школа.
- Опитуванням охоплено *55 загальноосвітніх закладів у всіх регіонах України*

ІННОВАЦІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ «ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

Проєкт реалізується *спільно трьома освітніми організаціями:*

- Інститутом психології імені Г.С.Костюка НАПН України (рішення Вченої Ради Інституту № 5 від 19.04.2018 р.)
- ДЗВО "Університет менеджменту освіти» (рішення Вченої Ради від 18 квітня 2018 р.)
- Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (рішення Вченої Ради від 27.06.2018 року)

У рамках проекту (керівник - член-кореспондент НАПН України **Л.М.Карамушка**) побудовано модель соціальних компетентностей освітнього персоналу, розроблено комплекс діагностичних методик для їх вивчення, проведено тренінги для управлінського персоналу та педагогічних працівників щодо розвитку соціальних компетентностей. Усього в проєкті задіяно понад **1000 педагогічних працівників** закладів загальної середньої освіти.

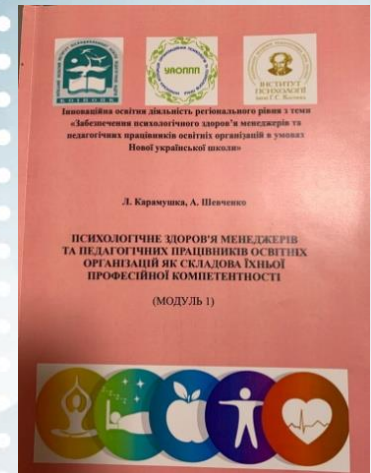
Інноваційний освітній проєкт регіонального рівня «Забезпечення психологічного здоров'я менеджерів та педагогічних працівників освітніх організацій в умовах Нової української школи»

Інститутом психології імені Г.С.Костюка НАПН України спільно з Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів реалізується **інноваційний освітній проєкт регіонального рівня «Забезпечення психологічного здоров'я менеджерів та педагогічних працівників освітніх організацій в умовах Нової української школи»** (наказ департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації № 375 від 14.11.2017) (керівники проєкту - член-кореспондент НАПН України **Л.М. Карамушка**; канд психолог. наук **А.М. Шевченко**). Проєктом охоплено **95 закладів загальної середньої освіти**.

НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ЗАВДАННЯ ПРОЄКТУ:

- побудова моделі психологічного здоров'я менеджерів та педагогічних працівників;
- визначення змісту та основних напрямків психологічного супроводу освітнього персоналу щодо забезпечення психологічного здоров'я;
- проведення сертифікаційних навчально-методичних заходів з підвищення кваліфікації керівників та практичних психологів закладів загальної середньої освіти у формі тренінгів;
- проведення індивідуальних і групових консультацій з керівниками та практичними психологами експериментальних закладів загальної середньої освіти;
- підготовка публікацій, проведення конференцій за результатами експериментальної роботи.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ТА НАВЧАЛЬНИХ КНИГ

В Інституті психології імені Г.С. Костюка
НАПН України:

Методично опрацьована практика:

- психологічного аналізу основних та додаткових навчальних програм, підручників відповідно до Стандартів шкільної освіти, педагогічних інновацій,
- експертна оцінка нових підходів та концепцій організації освітнього простору,
- оцінку потенціалу та можливостей впровадження інновацій з точки зору психологічного знання.

ПСИХОЛОГІЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

- Принципова увага у психологічних дослідженнях науковців, зокрема, Інституту психології імені Г.С.Костюка, приділяється **дошкільній ланці**.
- У межах всеукраїнського експерименту «Радість розвитку» відпрацьовуються інновації, спрямовані на визначення психологічних особливостей самореалізації дитини дошкільного віку, та розробляється система психолого-педагогічних умов, які забезпечують становлення особистості дитини в ігровій та навчальній діяльності.

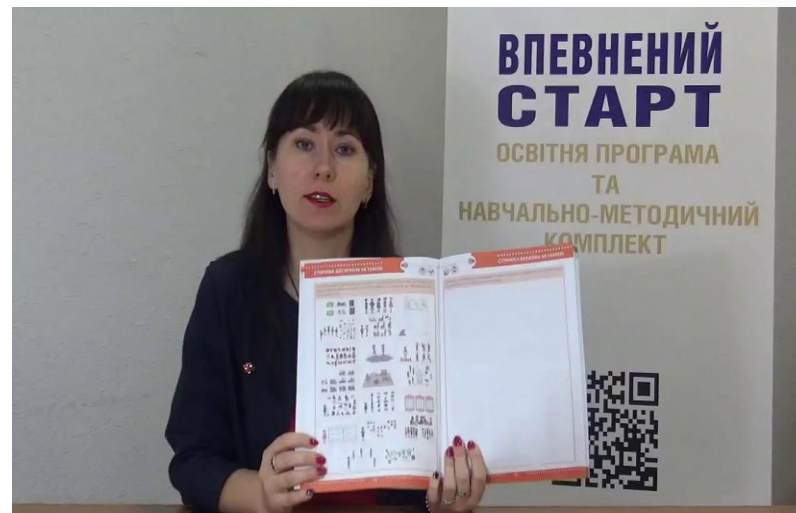

Колектив авторів Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України Т.О.Піроженко, С.О.Ладивір, О.Ю.Хартман став **Лауреатами Державної премії України в галузі освіти 2018 року** у номінації «Дошкільна і позашкільна освіта» за комплексну науково-прикладну роботу «Освітня технологія «Радість розвитку» – партнерська взаємодія дорослих та дітей».

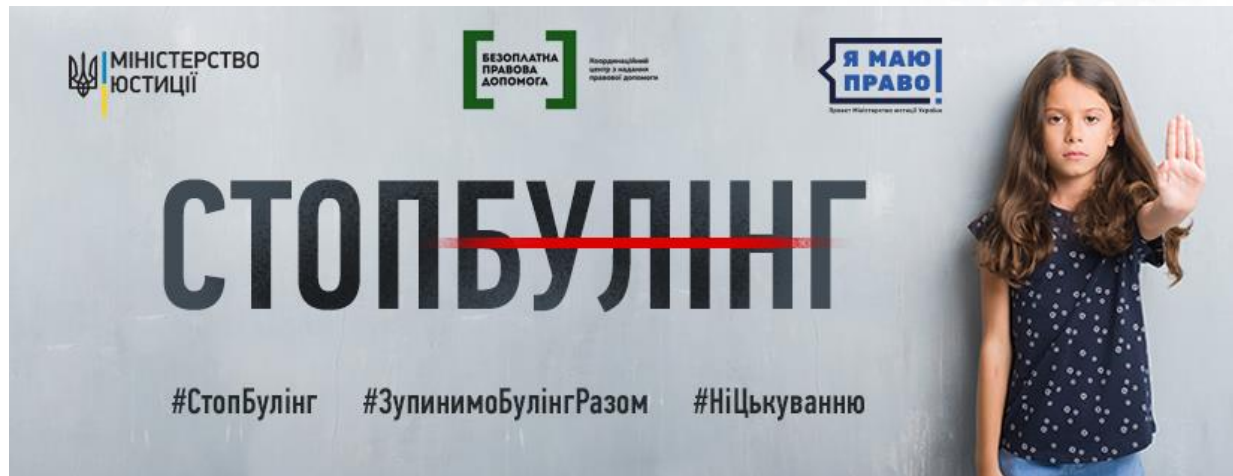
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКТ «ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ»

- Крім того, разом з Інститутом проблем виховання НАПН України, розроблено та запроваджується навчально-методичний комплект «Впевнений Старт», який складається з освітньої програми для дітей середнього і старшого дошкільного віку та методичних посібників для всіх учасників освітнього процесу, і який використовується в навчальних закладах 12 областей України.

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ

З метою гарантування права дитини навчатись в безпечному освітньому просторі, забезпечення успішної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу **запобігання руйнівному впливові різних форм деструктивної взаємодії, таких як залякування, психологічне насилля, знуцання та цькування (булінг)** на психологічний клімат освітнього простору розробляються методи подолання проявів деструктивних стратегій взаємодії учасників освітнього простору в усіх його сегментах та різних рівнях соціальних контактів; здійснюється напрацювання стратегій та інструментів протидії деструктивним впливам.

- Так, наприклад, працівники психологічної служби прийняли 48590 запитів від учасників освітнього процесу щодо *питання протидії домашньому насильству*;
- 86548 запитів щодо *протидії булінгу*;
- зокрема, з боку батьків надійшло 27772 звернень;
- з боку педагогічних працівників – 23108;
- з боку дітей – 30178
- з боку інших зацікавлених осіб – 5490 звернень.
- Щодо протидії мобінгу педагогічних працівників до психологів та соціальних педагогів надійшло 5410 звернень.

МІЖНАРОДНИЙ ПРОЕКТ «МИРНА ШКОЛА»

Формування навичок безконфліктного, ненасильницького спілкування, уміння розв'язувати конфлікти, формування гуманного ставлення до інших, навичок соціальної співпраці та соціальної взаємодії здійснювалось також у рамках **міжнародного проекту «Мирна школа»**, який одержав статус всеукраїнського експерименту і реалізується у 5 областях України та в межах програми «Сімейна розмова», яка реалізується у закладах освіти з 2011 року.

ДОСЛІДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

У межах напряму досліджень, спрямованих загалом на *розвиток особистості в освітньому та суспільному просторі*, науковцями Відділення, зокрема Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, розробляються та запроваджуються *нові діагностичні та корекційні методики, технології, тренінгові програми.*

1. Розроблено концептуальні засади та технології проектування **дистанційного курсу навчання «Успіх»**, спрямованого на розвиток психологічних компетенцій життєвої успішності.

2. Запроваджено **методику психодіагностичного обстеження обдарованих дітей та молоді** на різних етапах онтогенезу.

3. Створено систему психодіагностичних методик, спрямованих на **визначення схильності дитини до соціально дезадаптованої поведінки** та виявлення ступеня її соціальної дезадаптації.

4. Розроблено та модифіковано **критеріально-орієнтовані діагностичні методики**, спрямовані на виявлення особливостей критичного мислення старшокласників та їхнього когнітивного розвитку в умовах малих груп.

5. Запропоновано **концепцію дистанційної професійної психодіагностики** та здійснено її практичне втілення шляхом розробки психодіагностичного Інтернет-сайту
6. Створено **систему методик діагностики когнітивних тенденцій розвитку сучасних школярів**, що пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями.
7. Апробовано **технології психолого-педагогічного супроводу**, спрямованого на розвиток суб'єктивного благополуччя учнівської та студентської молоді шляхом формування в них еколого-психологічної компетентності.
8. Створено **систему психологічної реабілітації та ресоціалізації підлітків з девіантною поведінкою**, у межах якої визначено психологічні засоби та прийоми зміни ставлення підлітків до суспільно значущих цінностей та формування соціально схвалюваної поведінки.

9. Розроблено **технології професійного самоздійснення та життєстійкості працівників** освітньої галузі з урахуванням психологічних та психофізіологічних засад професійного становлення педагогів і соціальних працівників.

10. Розроблено **технології психологічної підготовки персоналу освітніх закладів до роботи в умовах соціального напруження, попередження та подолання професійного стресу та синдрому професійного вигорання освітнього персоналу, розвитку організаційної культури.**

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ

- Важливою складовою психологічного супроводу освітнього процесу є сприяння інтелектуальному розвитку дітей, молоді та дорослих.
- Основним джерелом цього є створення інтелектуально насиченого освітнього середовища.
- В Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України розробляються та впроваджуються відповідні **технології розвитку інтелекту на всіх вікових рівнях**, зокрема, у широко розповсюдженій нині дистанційній формі з використанням Інтернету та соціальних мереж.

- Спеціальні дослідження спрямовано на формування **психологічних механізмів сприймання, обробки, фільтрування, засвоювання та використання інформації різної модальності, перетворення її на засоби вирішення завдань** (професійних, особистісних та ін.).
- Створено також систему **безкоштовних дистанційних навчально-розвивальних курсів** для інтелектуально-творчого розвитку, формування комунікаційної компетентності і вирішення конфліктів, розвитку суб'єктності та проектного мислення усіх учасників освітнього процесу.

Дослідження, спрямовані на розвиток особистості в освітньому просторі

**3.ПРОБЛЕМИ ПСИХОТРАВМАТИЗАЦІЇ
ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, СІМЕЙ
ЗАГИБЛИХ, ТИМЧАСОВО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХНІХ ДІТЕЙ**

Сучасний етап суспільних та освітніх трансформацій обтяжений російською агресією проти України, що поглиблює соціально-економічну кризу та призводить до **масової психотравматизації військовослужбовців і цивільного населення.**

Учасники бойових дій, сім'ї загиблих, тимчасово переміщенні особи

та їхні діти – усі вони потребують психологічного супроводу, дієвої допомоги.

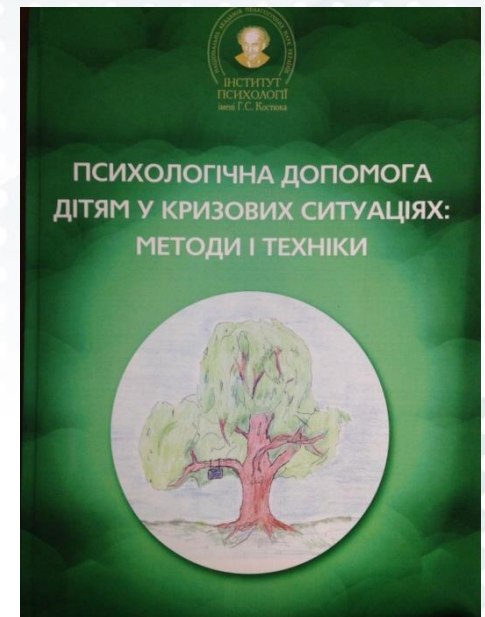

Участь у супроводженні трансформаційних процесів, у психологічній підтримці героїв і жертв війни на сході стала тестом на професійну спроможність і громадянську зрілість для членів та наукових установ Відділення психології, вікової фізіології і дефектології.

Цей тест вони з гідністю проходять, долучаючись до практичних та теоретичних досліджень сучасних проблем.

Упродовж 5 років при Інституті психології імені Г.С.Костюка діє **Кризовий центр медико-психологічної допомоги** та гаряча лінія «Телефон довіри», а при Інституті соціальної та політичної психології – **Методичний реабілітаційний центр**.

В команди Центрів входять психологи, які мають Європейську психотерапевтичну освіту за різними напрямками психотерапії та підготовку з кризового консультування.

- Ними здійснюється професійна підтримка фахівців (практичних психологів, соціальних працівників, шкільних психологів), які працюють з постраждалими в зоні АТО/ООС;
- профілактика травматизації та емоційного вигорання психологів-волонтерів та представників інших «допоміжних» професій;
- розроблення програм, методичного інструментарію, методичних рекомендацій і посібників;
- психологічне просвітництво населення через ЗМІ;
- проводиться робота з групами вимушених переселенців;
- виїзні консультації для поранених;
- телефонне консультування; індивідуальна робота з дітьми біженців, сім'ями загиблих, тощо.

Кризовий центр медико-психологічної допомоги
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

КОНСУЛЬТАЦІЇ ПСИХОЛОГІВ ЦІЛОДОВОБО

ТЕЛЕФОН ДОВІРИ

0 (99) 632 18 18
0 (93) 609 30 03
0 (68) 770 37 70
0 (44) 288 33 48

Вартість хвилини розмови — згідно з тарифами Вашого оператора

З жовтня 2014 року було укладено **Договір про співпрацю між Інститутом психології імені Г.С.Костюка та Клінікою професійних захворювань ДУ «Інститут медицини праці імені Ю.І.Кундієва НАМН України»**, де за спільної ініціативи медиків і психологів реалізується авторська Програма **«Дорога зцілення»**, яка направлена на медико-психологічну реабілітацію учасників АТО.

- Медико-психологічна реабілітація пацієнтів здійснюється мультидисциплінарною командою за участю лікарів, психологів та інших спеціалістів.
 - Для кожного пацієнта розробляється індивідуальна програма реабілітації після проведення обстеження особи усіма членами команди.
 - Основною діяльністю команди психологів є проведення профілактичної, консультативно-психологічної та медико-психологічної, реабілітаційної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх сімей, волонтерами через консультування та психотерапію, сімейне консультування.
- З 2014 по теперішній час пройшли реабілітацію близько 1400 ветеранів та членів їхніх сімей (біля 150 осіб), було проведено 6400 індивідуальних консультацій та 300 груп.

ТОМАТИS-терапія

На базі Центру використовується багаторівневий комплекс лікувальних заходів із застосуванням сучасних медико-психологічних, психотерапевтичних, медикаментозних і немедикаментозних методів; впроваджено **новий метод ТОМАТИS-терапія (нейросенсорна стимуляція)**, дія якого спрямована на підвищення пластичності головного мозку, стимуляції окремих його зон, що ефективно регулює механізми синдромів, які супроводжують постконтузійні стани та стресові розлади.

З серпня 2019 року було укладено також договір з ДЗ «Госпіталь ветеранів війни «Лісова поляна»» МОЗ України, де успішно реалізується Програма «Дорога зцілення» та було створено Службу інформаційно-психологічного супроводу ветеранів та їхніх родин.

ДЗ ГОСПІТАЛЬ
ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ
"ЛІСОВА ПОЛЯНА"
МОЗ УКРАЇНИ

ПРОЕКТ КООРДИНАТОРА ПРОЕКТІВ ОБСЄ В УКРАЇНІ

Співробітники Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України взяли участь в *проекті Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Допомога у реінтеграції та реабілітації населення, що постраждало внаслідок конфлікту».*

Підготовлено посібник «Основи реабілітаційної психології»

(в 3 томах)

<https://www.osce.org/.../project-coordinator-in-ukraine/430811>

9 листопада 2019 року в рамках проекту та за підтримки Міністерства соціальної політики України відбулась конференція на тему «Психологічна допомога населенню, що постраждало внаслідок конфлікту: український та зарубіжний досвід», на якій було представлено основні результати проекту, в якій взяв участь академік-секретар Максименко С.Д.

МІЖНАРОДНИЙ ПРОЕКТ «СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ГРОМАДЯН, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ»

- Інститутом психології імені Г.С.Костюка НАПН України реалізується *спільний з Клайпедським університетом (республіка Литва) міжнародний проект «Сприяння соціальній інтеграції громадян, постраждалих від конфлікту на Сході України»* (номер проекту: P2019-VB-UK-18).

Проект спрямований на реалізацію таких завдань:

1. Сприяти процесу інтеграції внутрішньо переміщених осіб зі Східної України до місцевих громад.
2. Сприяти соціальній активності переміщених осіб, особливо жінок, зміцненню їхньої спроможності до протидії насильства щодо жінок;
3. Допомога місцевим органам влади та жіночим організаціям у досягненні актуальних завдань щодо жінок, миру та безпеки.

Відбулись зустрічі, змістовна робота та спілкування більш ніж із 150 вимушено переселеними людьми із Криму та Донбасу, в результаті яких визначались напрямки подальшої роботи, найбільш актуальні проблеми та способи надання допомоги.

Всеукраїнський моніторинг «Надання допомоги дітям, постраждалим від військових дій, і внутрішньо переселеним особам в діяльності психологічної служби»

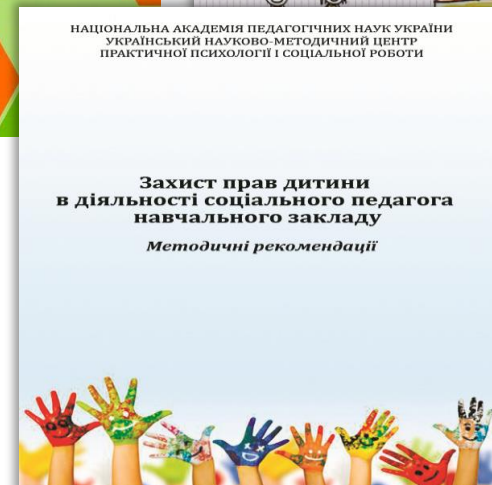
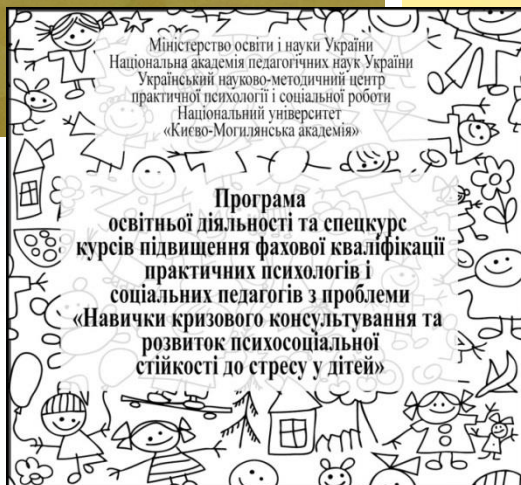
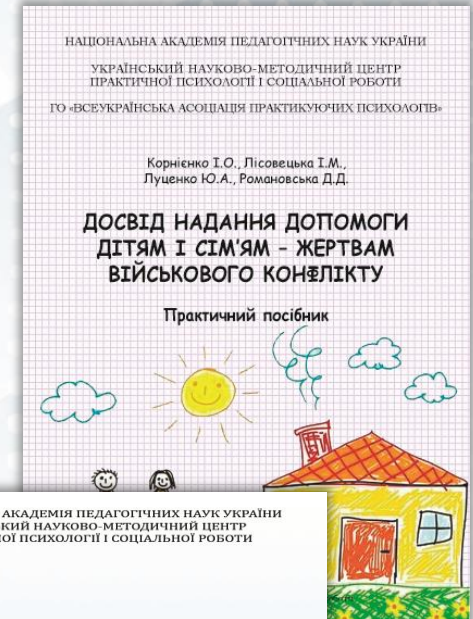
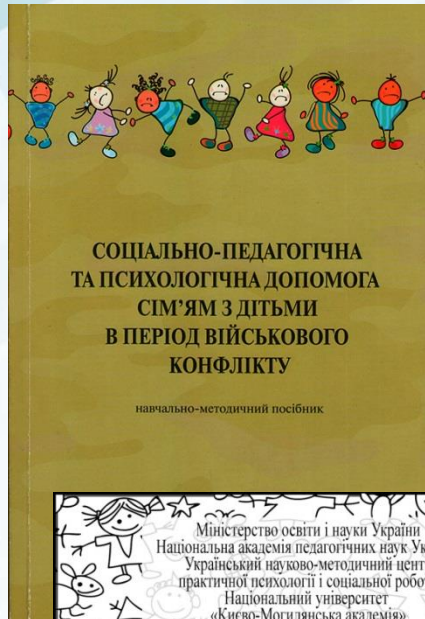
- Відповідаючи на запити освітян, Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи НАПН України було опитано 1026 працівників психологічних служб з 24 областей та м. Києва. Результати моніторингу склали основу Аналітичної довідки, що була покладена в основу планування дослідної та методичної роботи науковців і керівників психологічної служби у регіонах.
- Проведено всеукраїнський моніторинг «Надання допомоги дітям, постраждалим від військових дій, і внутрішньо переселеним особам в діяльності психологічної служби».

- **Метою моніторингу** було вивчення стану психосоціальної допомоги дітям, постраждалим від військових дій, внутрішньо переміщеним особам у закладах освіти та аналіз труднощів і проблем, пов'язаних з цією роботою, що виникають у працівників психологічної служби.
- УНМЦПП здійснює розробку методик роботи з проблеми надання соціально-педагогічної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

- Наукові працівники взяли участь у 9 міжнародних проектах з названої проблематики.
- За неповними даними **проведено навчання** більше як 10100 працівників психологічної служби і педагогічних працівників в основному з районів, які наближені до лінії розмежування, знаходяться у 5-ти кілометровій зоні і навіть з непідконтрольних територій.
- Проведено **тренінги і консультації** для понад 22300 учнів і їхніх батьків;
- підготовлено і видано відповідні **методичні посібники, інші методичні матеріали**, розроблені з урахуванням і на основі кращих світових практик.

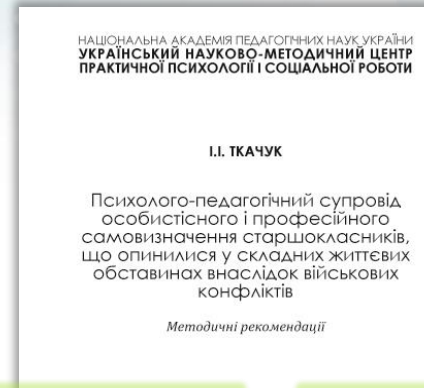

Науково-методичні видання Центру Електронна бібліотека НАПН України: www.lib.iitta.gov.ua/view/divisions/ynmcppsr/

Науково-методичні видання Центру Електронна бібліотека НАПН України: www.lib.iitta.gov.ua/view/divisions/ynmcppsr/

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ
«Розробка системи підвищення
психологічної готовності учасників
освітнього процесу до дій у разі загрози,
виникнення і подолання наслідків
надзвичайної ситуації» (2019-2024 рр.)**

Важливим є те, що установами Відділення налагоджено співпрацю із психологічними **службами силових відомств України.**

У Інституті соціальної та політичної психології НАПН України спільно з **Державною службою України з надзвичайних ситуацій** започатковано експеримент усеукраїнського рівня з підвищення психологічної готовності суб'єктів освітнього процесу до реагування на надзвичайні ситуації (Постанова Президії НАПН № 1-2/14-353 від 20 грудня 2018 р.)

МІЖВІДОМЧА КООРДИНАЦІЙНА РАДА ДЕРЖАВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ

- Сьогодні також, за ініціативи Товариства психологів України на неформальній основі створена **Міжвідомча координаційна рада державних психологічних служб.**
- До неї увійшли представники психологічної служби системи освіти, ДСНС, Збройних сил, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Національної поліції, які у свій час були побудовані за методичної підтримки і з використанням нормативної бази психологів-освітян.

Координаційна рада займається:

Розробкою:

- проекту Закону України «Про надання психологічної допомоги»,
- стандартів діяльності практичних психологів і стандартів професійної підготовки, багатьма іншими важливими для нашої держави питаннями.

4. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

- **В Інституті соціальної та політичної психології** закладено теоретико-методологічний фундамент психологічного дослідження і супроводження суспільних змін, які відбуваються сьогодні в Україні. Його складає низка затребуваних практикою наукових теорій, моделей і концепцій. Ідеться насамперед про напрацювання директора Інституту, **член-кореспондента НАПН України М.М.Слюсаревського**, до яких належать *фундаментальна концепція методологічного простору побудови та критеріального оцінювання соціально-психологічних теорій, теорія соціальної напруженості та протестного потенціалу суспільства, прогностична модель типології та актуалізації соціально-психологічних проблем у межах культурно-історичного циклу.*

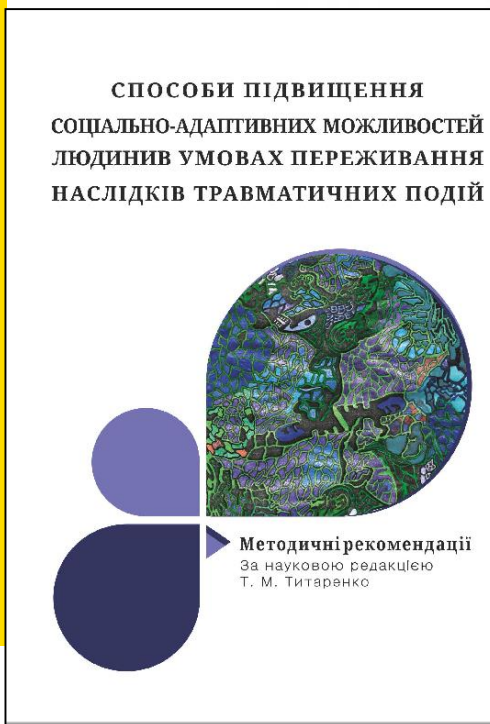

Ці напрацювання уможливили систематичне дослідження глобальних, макро- та мікрорівневих ситуаційних чинників, що справляють нині вплив на життєвий світ людини, процеси формування та прояву суб'єктного потенціалу особистості, персональної і суспільної безпеки життєдіяльності, дали змогу всебічно розкрити психологічні умови, в яких функціонує суспільство, схарактеризувати ступінь його соціально-психологічної цілісності, визначити головні вектори та перспективи розвитку.

- Науковою новизною та практичною значущістю відзначається запропонована **член-кореспондентом НАПН України Т.М.Титаренко** теорія особистісного життєконструювання і керування ризиками (в тому числі тими, що виникають у ситуації зіткнення людини зі смертю), а також теорія відновлення психологічного здоров'я особистості.
- На основі цих теорій розроблено відповідні технології психологічного супроводу процесів реабілітації та реадаптації, комплексної організації психосоціальної підтримки травмованої особистості.

ТЕОРІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЖИТТЕКОНСТРУЮВАННЯ ТА КЕРУВАННЯ РИЗИКАМИ, ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СОБИСТОСТІ (Т. ТИТАРЕНКО)

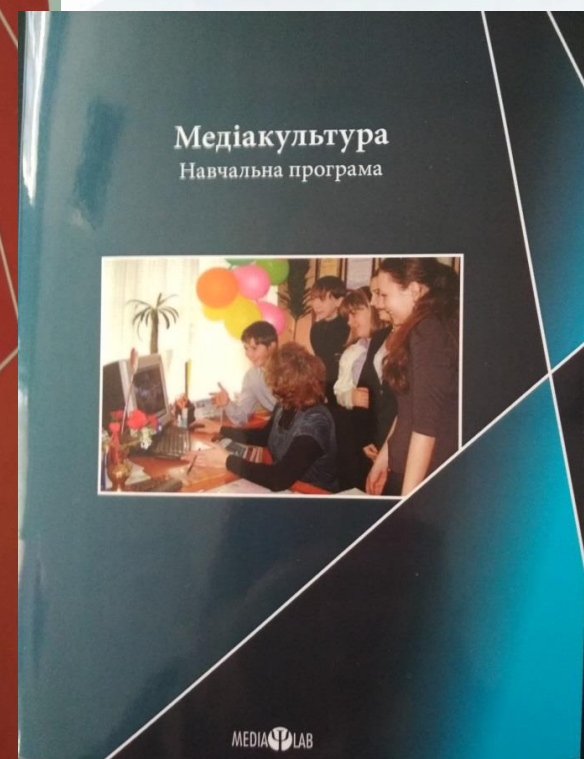
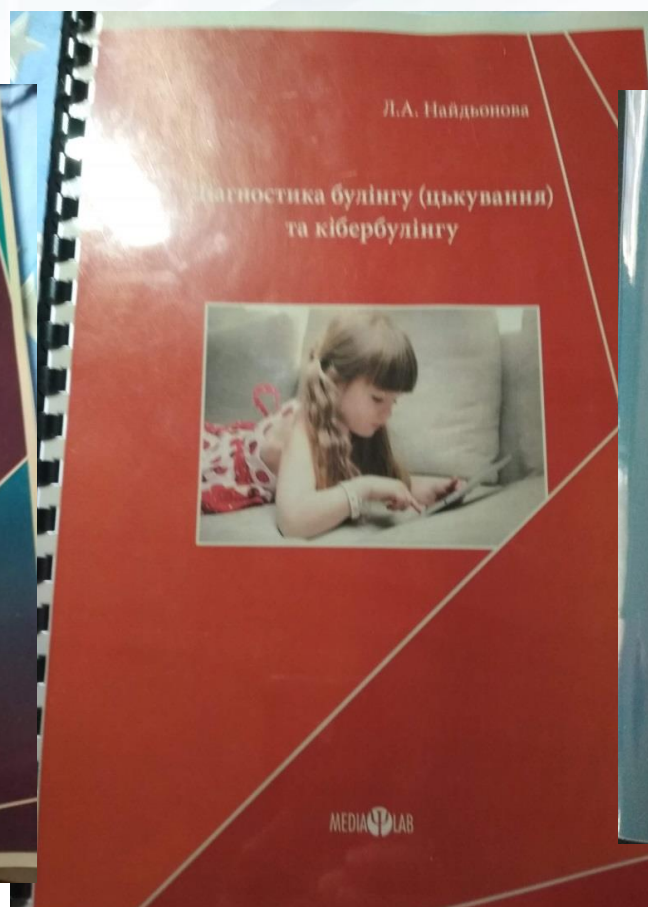
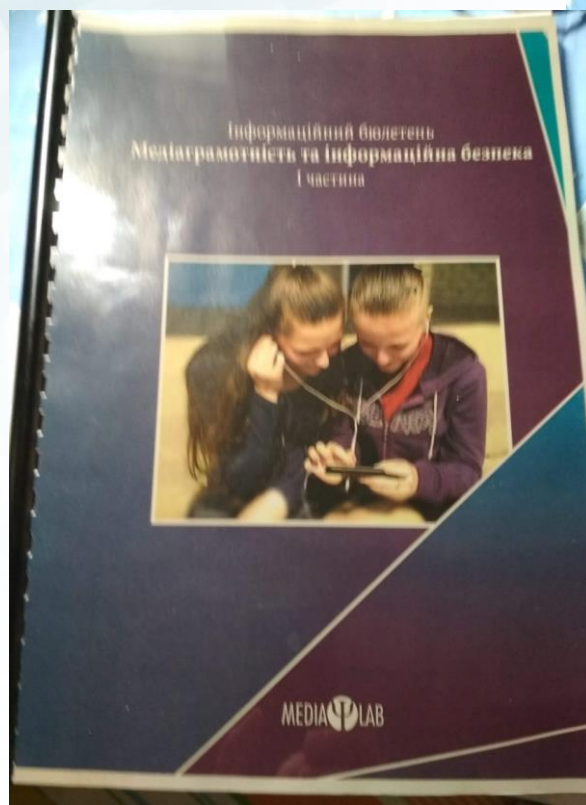
- Нагальним потребам сьогодення відповідає створена **колективом лабораторії психології мас та спільнот концепція** адаптації спільноти до суспільних змін, спричинених воєнним конфліктом.
- На ній ґрунтуються психологічні стратегії забезпечення в спільноті ціннісного порозуміння, зміцнення громадського здоров'я, регулювання процесів внутрішньої міграції, опрацювання травматичного досвіду громади, налагодження порушеної родинної взаємодії, трансформації соціального капіталу.

- Психологічні механізми захисту дітей і молоді від деструктивного впливу інформаційного простору, протистояння інформаційній агресії в умовах гібридної війни розкрито в соціально-психологічній теорії кіберсоціалізації, віковій періодизації медіаризиків, таксономії медіатравми, груп-рефлексивному підході до діагностики та профілактики булінгу і кібербулінгу та інших напрацюваннях член-кореспондента НАПН України **Л.А.Найдьонової**.
- Під її керівництвом розроблено Концепцію впровадження медіаосвіти, першу редакцію якої Президія Академії схвалила ще 2010 року, а другу, оновлену – 2016-го.
- В Концепції визначено головні напрями розвитку медіаграмотності населення як складової інформаційної безпеки держави і супроводу системи освіти в умовах гібридної війни.

- У межах усеукраїнських експериментів, що здійснюються згідно з Програмою спільної діяльності МОН України і НАПН України розроблено навчальні програми, посібники для вчителів і учнів, підручники для системи післядипломної педагогічної освіти, програми медіаосвітніх курсів для закладів вищої освіти, методики формування новинної грамотності, інформаційного підґрунтя соціального оптимізму і патріотизму, медіазасоби долання травми війни, розвитку критичного мислення, пізнання новітніх психологічних феноменів доби цифрової трансформації суспільства.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ, ЗАХИСТУ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ВІД ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ (Л. НАЙДЬОНОВА)

Успішно впроваджуються в суспільну та освітню практику **наукові розробки з проблем націєтворення** в умовах суспільної нестабільності,

- когнітивних засад розв'язання соціальних конфліктів,
- проявів групового свідомого і несвідомого у складних соціальних ситуаціях,
- суб'єктивно-вчинкового підходу в освіті, політико-правової свідомості та політичної картини світу сучасної молоді.

ВСЕУКРАЇНСЬКІ РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ОПИТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

- сприйняття суспільством української державності,
- символічні уявлення та ідеологічні преференції громадян,
- громадська думка щодо стану та реформування освіти,
- потенціал громадської підтримки освітніх нововведень,
- динаміка соціальної напруженості в суспільстві,
- ступінь довіри до державних і суспільних інститутів,
- геополітичні орієнтації населення,
- рівень громадянської компетентності та активності,
- участь громадян у волонтерському русі.

**Всього опитано за 5 років
понад 32,5 тисячі респондентів**

**5. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ, ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ІНКЛЮЗІЇ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

- Психологічний супровід трансформаційних процесів в Україні безпосередньо стосується і **психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, запровадження інклюзії у закладах освіти.**
- Як відомо, стратегічна мета навчання і виховання таких дітей – це повноцінна їх інтеграція в суспільство, їхня спроможність нарівні з однолітками з нормотиповим розвитком брати участь у спільному навчально-виховному процесі та суспільному житті.

Кількість таких дітей в світі щорічно збільшується. В 2016 році частка таких дітей в загальній популяції складала 6.99%, то нині вона сягає близько 8%. Тож, їхня соціальна інтеграція, сприянню якої слугує психолого-педагогічний супровід, є актуальною проблемою.

- Супровід здійснюється мультидисциплінарною командою фахівців. Відповідно до індивідуальних особливостей для кожного учня з ООП групою фахівців за участі батьків дитини складається **індивідуальна програма розвитку (ІПР)**, яка затверджується керівником закладу та переглядається двічі на рік (за потреби – частіше) з метою її коригування.
- В ІПР зазначається кількість годин та напрями проведення корекційно-розвивальних занять, визначені фахівцями ІРЦ з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів

В центрі уваги учасників супроводу є:

- пізнавальна сфера;
- рівень розвитку мислення;
- сформованість навчальних навичок;
- розвиток мовлення;
- працездатність;
- взаємодія з однолітками;
- взаємодія з педагогами;
- поведінкова саморегуляція;
- наявність і характер навчальної мотивації;
- емоційний стан;
- особливості індивідуальної Я- концепції;
- комунікативна готовність дитини, тощо.

- В процесі супроводу мультидисциплінарні команди працюють з дитиною, її батьками, педагогічним колективом школи.
- Ефективність психолого-педагогічного супроводу забезпечується відповідними засобами діагностики та визначення індивідуальних потреб дитини, застосуванням розвиткових та психокорекційних методик. На рівні держави ефективність супроводу забезпечується відповідною освітньою та соціальною політикою та реалізацією державних програм соціальної допомоги.

Водночас, існує ціла низка проблем, серед яких:

- відсутність методик діагностики рівня розвитку дітей та їх адаптацій для окремих категорій дітей з особливими освітніми потребами;
- відсутність системи психолого-педагогічного супроводу родин, які мають дітей з порушеннями розвитку;
- психологічна підготовка педагогічних працівників, які працюють в інклюзивних закладах освіти, до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА

- Вирішенням цих та тотожних проблем і опікується **Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка (директор – академік НАПН України Засенко В.В.)**.
- Зокрема, відділом психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами розроблено **методичний посібник «ABCID: скринінг поведінки»** (скринінг – діагностика особливостей поведінки дітей та підлітків з порушеннями розумового розвитку),
- створено та апробовано **Програму розвитку соціального інтелекту дошкільників з аутизмом «Світогляд»**,
- видано **методичний вісник для педагогів та батьків «Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ»**.

- посібники: **Інклюзивне навчання за нозологіями: «Дитина з труднощами у навчанні» та «Дитина з розладами аутистичного спектра»,**
- Програму розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років **«Віконечко»,**
- навчально-методичний посібник **«Стандартизація навчання школярів із порушеннями когнітивного розвитку».**

Означені розробки та безпосередня співпраця науковців з практичними працівниками дають змогу **відчутно оптимізувати психологічний супровід таких дітей** в умовах системи спеціальних закладів і інклюзивного навчання.

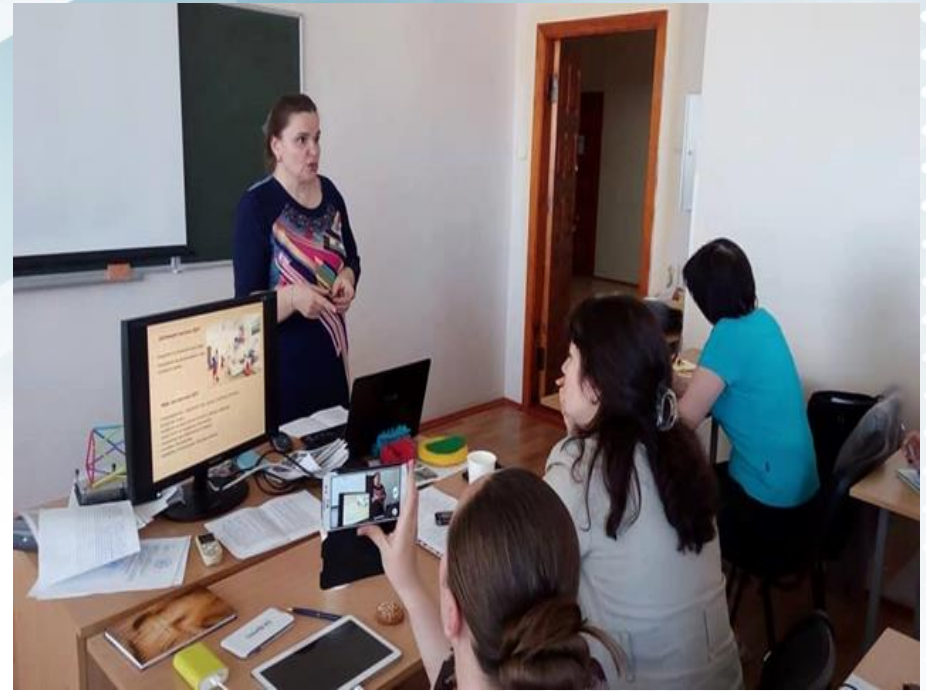
Відділом психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами розроблено засади навчання та запроваджено технології психологічної корекції дітей з порушеннями когнітивного розвитку, що широко обговорюється практиками.

Застосування на практиці інноваційних методик роботи з дітьми з порушеннями аутистичного спектра.

Завдяки розробкам відділу навчання жестової мови було вперше в історії навчання нечуючих мову жестів введено і як навчальний предмет, і як засіб навчання до всіх спеціальних закладів освіти України.

- Відділом інклюзивного навчання розроблено науково-методичне і дидактичне забезпечення навчання осіб з особливими потребами в умовах інклюзії, запроваджено у вищі навчальні заклади освіти курс «Основи інклюзивної освіти».

Відділом освіти дітей з порушеннями зору оновлено зміст освіти відповідно до нових держстандартів, розроблено сучасні технології і навчально-методичне забезпечення, в тому числі посібники шрифтом Брайля.

Відділом освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розроблено і впроваджено інноваційні технології і моделі корекційно-розвивального навчання, типові освітні програми і критерії оцінювання навчальних досягнень.

6. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виклики, які стоять перед сучасним українським суспільством і національною освітою, потребують підключення до цих нагальних проблем не лише Національної академії педагогічних наук, а й усіх владних та громадських структур.

У зв'язку з цим ми пропонуємо:

КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ:

Розробити за участі Національної академії педагогічних наук України та затвердити **Державну цільову програму розвитку психологічної науки в Україні на 2020–2025 рр.**, у якій передбачити:

- інституційне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення прискореного розвитку психологічних дисциплін, що мають пріоритетне значення для наукового супроводу суспільних та освітніх трансформацій;

- вивчення соціально-психологічного клімату в суспільстві, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо протидії поширенню деструктивних психічних явищ, зокрема тих, до яких спричинюються зовнішні інформаційно-психологічні інтервенції;

- здійснення заходів, спрямованих на інтеграцію вітчизняної психологічної науки до європейського і світового наукового простору;

- посилення взаємодії психологічної науки і психологічної освіти, створення академічними установами психологічного профілю та закладами вищої освіти спільних науково-навчальних центрів і ключових лабораторій.

МІНІСТЕРСТВУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ:

- провести аудит якості підготовки психологів у закладах вищої освіти та вжити заходів щодо її поліпшення, підвищити вимогливість до надання ліцензій на підготовку фахівців за спеціальностями “Психологія” та “Соціальна робота”;
- передбачити поетапне збільшення обсягу державного замовлення на підготовку психологів за бакалаврськими, магістерськими та докторськими програмами, диференційованими відповідно до прогнозно визначеної потреби у психологічних кадрах для наукової та практичної роботи;
- постійно розміщувати істотну частину державного замовлення на підготовку психологічних кадрів за докторськими і магістерськими програмами у наукових установах психологічного профілю;

- опрацювати спільно з Міністерством фінансів України питання щодо підготовки та підвищення кваліфікації українських психологів за кошти державного бюджету у провідних зарубіжних університетах, а також в Україні за участю зарубіжних викладачів;

- підтримати ініціативу Національної академії педагогічних наук України щодо продовження соціально-психологічного експерименту всеукраїнського рівня з формування позитивної громадської думки стосовно переходу старшої школи на 12-річний термін навчання та інших освітніх нововведень.

МІНІСТЕРСТВУ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ:

- розробити Концепцію заохочення засобів масової інформації до популяризації здобутків і можливостей психологічної науки, підвищення рівня психологічної культури населення, розвитку сфери психологічних послуг;
- забезпечити формування державного замовлення на створення соціальної реклами, що роз'яснює необхідність, корисність і безпечність професійної психологічної допомоги, та вжити заходів щодо його розміщення на популярних теле- і радіоканалах, у масовій періодиці та соціальних мережах.

НАЦІОНАЛЬНІЙ СУСПІЛЬНІЙ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЇ УКРАЇНИ:

- запровадити просвітницькі теле- та радіопрограми психологічного змісту із залученням провідних учених наукових установ психологічного профілю, викладачів психології закладів вищої освіти та дипломованих психологів, що мають значний досвід практичної роботи.

НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ, зокрема, Відділенню психології, вікової фізіології та дефектології

- започаткувати науково-дослідну тематику, спрямовану на **розроблення психологічних підходів до прогнозування суспільних процесів;**
- передбачити **дослідження з питань підвищення психологічної готовності індивідуальних і колективних суб'єктів до конструктивної поведінки у надзвичайних ситуаціях;**
- на запит освітньої практики зі створення нового покоління навчальних програм та підручників для успішного втілення реформи Нової української школи та психологічного впровадження компетентнісного підходу в роботі НУШ забезпечити психологічне обґрунтування та аналіз педагогічних інновацій, експертна оцінка нових підходів та концепцій організації освітнього простору, оцінка потенціалу та можливостей його впровадження з точки зору психологічного знання (принципова орієнтація на середню та старше професійну школу);

- з метою подолання деструктивних явищ в освітньому середовищі, таких як цькування, булінг, порушення прав дитини тощо слід зосередити зусилля науковців-психологів на розробленні методичних рекомендацій, практичних занять та тренінгів для школярів, учнів та батьків для їхнього широкого запровадження на усіх рівнях освітнього процесу;

- спрямувати зусилля на **розроблення діагностичних та корекційних програм роботи практичного психолога з дитячою психологічною травмою та створення відповідного методичного забезпечення;**

- **створити при Інституті спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка консультативно-тренінгового центру**, в якому як фахівці, так і родини дітей з особливими освітніми потребами матимуть можливість отримати кваліфіковану психолого-педагогічну допомогу, починаючи з діагностики і завершуючи наданням безпосередньої допомоги дітям та консультацій їхнім батькам;

- створити при Відділенні психології, вікової фізіології та дефектології Міжвідомчу координаційну раду державних психологічних служб України яка б змогла забезпечити розробку стратегії подальшого розвитку прикладних досліджень у психології та забезпечити їх практичну реалізацію у різних сферах соціальної практики;

- підготувати **Концепцію розвитку Державної психологічної служби в Україні;**

- укласти Угоду про співпрацю ДСНС з Міністерством освіти і науки України і Національною академією педагогічних наук України з питань психологічного захисту населення.

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ